

Niclas Virin

Portföljmetoden. Ny modell för beskattning av aktievinster

Arbetet på att förnya vårt skattesystem pågår på många — för att inte säga alla — fronter samtidigt och i flera kommittéer. Det är därför svårt att få en överblick över idéernas sammanlagda effekter. Det är kanske inte heller meningen eftersom utredningspromemorierna hålls hemliga. En stor del av kommittéernas tankar har emellertid sipprat ut och innehållet i flera viktiga promemorior är känt. Inom kapitalbeskattningen prövar man tanken att inordna kapitalinkomster och kapitalvinster i ett gemensamt inkomstslag och inom detta inkomstslag är det meningen att börsnoterade aktier skall behandlas inom ramen för en så kallad portföljmetod som beskrivs i PM 80.

Portföljmetoden har mötts med ett positivt eller åtminstone neutralt intresse. Vartefter tiden gått har man fått intrycket att det är den metoden som bäst passar i det framtida systemet. Några invändningar har egentligen inte gjorts och det känns som metoden successivt vunnit någon form av erkännande i det allmänna medvetandet eller åtminstone hos den del av allmänheten som haft tillgång till promemorior och kunnat studera idéerna närmare. Det kan därför vara på sin plats att redan innan kommittén presenterar sina förslag i juni — där med säkerhet portföljmetoden kommer att finnas — något diskutera metoden och dess effekter. Jag skall här inte ta upp utrymmet med att tekniskt beskriva portföljmetoden utan hänvisar till Sven-Ivan Sundqvists artikel i DN den 26 mars 1989 som väl beskriver modellen.

Man kan först konstatera att portföljmodellen på intet sätt är en förutsättning för tanken att beskatta kapitalinkomster och kapitalvinster i ett enda inkomstslag och ta ut en proportionell skatt på 30 %; inte heller för idén att begränsa avdrags-

rätten för förluster på aktier m m till 50 % av förlustens storlek.

Så länge en person har reavinst kan man mycket väl tänka sig avdragsrätt (inom en förlustutjämningsperiod) för reaförluster på börsnoterade aktier. Det har vi haft sedan många år, även om avdragsrätten numera är reducerad. Även en sådan ordning kan man ha i det kommande systemet om man nu anser att detta är lämpligt.

Vad finns det då för skäl för att införa portföljmetoden?

I PM 80 anger Inkomstskattekommittén (RINK) att det för en skattskyldig är "en fördel att kunna spara vinsterna för att skatta av dem senare och att få dra av förluster tidigare". Detta och "en strävan att minska den krångliga hanteringen av anskaffningskostnader för aktier" utgör motiven.

Det förstnämnda påståendet är förbryllande. För att "dra fördel" av ett förlustavdrag krävs dels att förlusten gjorts, dels att det finns en vinst att dra förlusten ifrån. Om vinsten tagits fram samtidigt med en förlust så har vinsten inte sparats. Och förlust är ju ändå förlust, inte bara en avdragsrätt. Det kan väl inte vara *orealiserade* vinster som kommittén tänker på? Menar kommittén att det är en fördel att slippa betala skatt på ännu ej realiserade värdestegringar? I så fall är man ute på helt jungfrulig mark, utan att vare sig deklarerat det öppret eller diskutera det motiverade i en värdestegringskatt.

Man vill därför inte tro att så är fallet utan att den valda formuleringen är illa genomtänkt, och att den på något sätt symboliserar den irritation som lagstiftaren kan känna över att nuvarande regelsystem resulterar i systematiska korttidsförluster och långtidsvinster, med de skattebesparingar detta medför för den enskilde. Men när man studerar förslaget inser man att det måste vara den realiserade värdestegringen man är ute efter. Kommittén tycks alltså se det som en fördel att inte behöva betala skatt på en realiserad värdestegring. Att realiserad värdestegring skall beskattas har — i vart fall i vårt land — sedan länge framstått som motiverat. I många länder förekommer beskattning inte alls av realisationsvinster. Kommitténs uppfattning synes nu alltså vara — även om det inte sägs rent ut — att värdestegringen borde beskattas löpande under innehavstiden. Det är någonting helt nytt.

Antag att en person har en enda aktiepost, t ex i ett OTC-noterat familjeföretag. Det kan vara en medlem av den ursprungliga ägarfamiljen som kanske är anställd eller av andra skäl avser att ligga kvar med sitt aktieinnehav för mycket lång tid. Tanken att han skulle inkomstbeskattas endast av det skälet att aktierna stiger i värde från t ex 100 till 300 torde för de allra flesta vara orimlig. Och någon beskattning sker inte heller i dagens system.

Om samma person även köper en post aktier i ett börsbolag som inte visar sig så lyckosamt och som han därför säljer igen utan vinst eller t o m med förlust, så skall han, enligt kommitténs förslag, beskattas för en "vinst" som motsvaras av försäljningslikviden minskat med 100/300-delar av försäljningslikviden. "Vins-

ten” blir sålunda 2/3 av försäljningslikviden. Exakta kvoten beror på hur stor den sålda aktieposten är i förhållande till den behållna, men i princip gäller resonemanget. Det blir alltså en beskattning av sålda aktier därför — och endast därför — att han samtidigt har ett annat aktieinnehav som ökat i värde. Om dessa andra aktier sedermera sjunker i värde igen och förlust på portföljen uppkommer skall avdrag medges med endast 50 % av förlusten! Konsekvenserna blir att ingen med långsiktiga innehav av aktier med orealiserade värdestegringar bör köpa nya aktier. Han får se till att en annan familjemedlem eller bulvan köper. Eller också får han skaffa sig ett eller flera egna aktiebolag som gör placeringarna.

Regeln skapar också andra oformligheter. Om värdestegringen under året är kraftig kan en aktieägare stimuleras till att sälja före ett årsskifte — då nya vinstrealisationstal för portföljen skall fastställas. Väntar han till efter årsskiftet kommer vinsten att beskattas hårdare. Som kommittén anför (s. 20) gör värdepappersskatten det oftast olönsamt att göra så, om det bara är för att skatta av och gå in i samma aktier igen efter årsskiftet. Men den som ändå tänker sälja kommer att sälja före årsskiftet i stället för efter. Avyttringstidpunkten styrs således av skattereglerna.

Den kommitté som överväger att införa en metod med sådana effekter skriver:

Från allmänekonomiska synpunkter är det önskvärt att ha skatteregler som så lite som möjligt stör marknaden; helst skall de skattskyldiga inte bete sig annorlunda än de skulle ha gjort om det inte fanns någon beskattning alls.

Det måste kännas besvärande med sådan personlighetsklyvning.

Att metoden strider mot kommitténs egna utgångspunkter framgår av att man känner sig föranledd att föreslå särregler vid köp och försäljning samma år av viss aktie. Aktien får då ligga utanför portföljen. Men om köpet sker i december och försäljningen i januari skall portföljmetoden gälla. Vem vill köpa i december under sådana förutsättningar? Då är det väl bättre att ligga utanför portföljen? Ja, men riskablare, därför att om innehavet ger förlust så är den avdragsgill endast till hälften mot andra ettårsvinster som beskattas till 100 %.

En tyst förutsättning för kommitténs resonemang måste vara att alla aktier anses ”utbytbara” — det spelar ingen roll varför man köper den ena eller andra aktien. Aktieplaceringen skall ses som ett passivt sätt att placera sitt kapital och det skall anses likgiltigt vilken aktie man säljer. Ett individuellt sammansatt aktieinnehav får tydligen inte ges bättre möjligheter än ett kollektivt aktiesparande i ett investmentföretag eller *en* aktiefond — eller varför inte i en löntagarfond. Den som önskar komponera sin portfölj individuellt efter eget tycke skall beskattas särskilt.

Det måste höra till undantagen att en person som innehar aktier i flera bolag är likgiltig för vilka han skall sälja eller vilka han skall köpa till. Själva syftet med en aktiemarknad — liksom varje marknad — är ju att kapitalet placeras där det gör störst nytta. Det måste därför vara principiellt feltänkt att se ett aktieinnehav som en totalitet och inte som ett innehav av individuella delposter.

Skälen till att en ägare vill ha vissa innehav kan vara många. En aktiepost kan

avse det börsnoterade familjeföretaget i exemplet ovan. En bedömare kan anse att ett visst företag har särskilt goda förutsättningar på lång sikt. Han vill inte sälja trots avsevärd kursstegring eftersom han tror att värdet kommer att stiga ytterligare. Olika företag är olika mycket utsatta för konjunktursvängningar och kan ha olika långa konjunkturcykler. Vissa företag är nästan oberoende av konjunkturvariationer och har en stabil resultatutveckling. Produktförändringar och personalförändringar kan resultera i plötsliga förändringar av vinstförväntningar o s v. En aktieägare kan vara rättsligt eller moraliskt förhindrad att sälja av skilda anledningar, t ex på grund av överlåtelseförbud under viss tid för anställda som tilldelats aktier i det egna företaget o s v. Det finns således en rad viktiga omständigheter som gör att en aktieportfölj behöver ändras till sitt innehåll och inte bara till sin storlek.

En person som råkar ärva en aktieportfölj med värdestegring under arvlåtarens innehavstid kan råka särskilt illa ut. Inte nog med att han övertar arvlåtarens skattemässiga vinstkvot för den ärvda aktieposten som kan vara en annan än den faktiska vinstkvoten för den ärvda aktieposten, han kan dessutom få sin egen vinstkvot för övriga aktier som han redan har förhöjd. Om de ärvda aktierna avser det huvudsakligen familjeägda OTC-bolaget, som han av flera skäl inte vill eller kan sälja, kan han bli utestängd från aktiemarknaden för gott. Han kommer kanske aldrig att kunna sälja en aktie i andra bolag utan att beskattas för en "vinst" motsvarande t ex 70 % av köpeskillingen, oavsett det faktiska resultatet, bara för att värdeuppgången på familjebolagsaktierna varit så stor.

De ovan redovisade effekterna måste betraktas som fullständigt oacceptabla. Det är obegripligt att idén inte omedelbart skrotats.

Kommittén summerar själv förslaget för- och nackdelar på följande sätt. Jag kommenterar synpunkterna i tur och ordning.

A. FÖRDELAR FÖR ENSKILDA

1. *Förutsebarheten ökar — vid varje affär vet den skattskyldige hur stor del av försäljningen som skall beskattas, oavsett vilket papper i portföljen det gäller.*

Min kommentar: Förutsebarheten kan inte bli större än vad den redan är med nuvarande metod. Redan nu vet man exakt hur stor vinsten eller förlusten blir. Eftersom skattesatsen skall bli 30 % för kapitalinkomster i det nya skattesystemet kan skatten inte bli högre än 30 % på den faktiska vinsten. Blir det förlust på en senare affär och den förlusten får kvittas, minskar skatten för den första försäljningen, men *den* bristande förutsebarheten är knappast något som den enskilde har anledning att beklaga sig över.

2. *De skattskyldiga slipper hålla reda på verkliga anskaffningskostnader.*

Det torde inte vara det mest betungande med dagens system. För att förenkla ev. svårigheter har vi redan i dag ett schablonavdrag med 25 % av köpeskillingen.

en. Det blir inte enklare med portföljmetoden såvida inte en särskild blankett framställs. En sådan blankett vore kanske tillräckligt för att förenkla dagens system.

3. *Förenklad självdeklaration kan i en framtid användas av den som bara har VPC-registrerade aktier.*

Det förefaller vara ett riktigt konstaterande, men det är snarare en fördel för det allmänna än för de enskilda.

4. *Om man säljer aktier som har gått med stor verklig vinst får man skatta av en lägre summa än den verkliga vinsten, om det finns förluster eller aktier som ökat mindre i värde i portföljen.*

Det kan man åstadkomma i dagens system genom att sälja de förlustaktier man har, och köpa tillbaka dem om man tror på dem på lång sikt. Kommitténs argument är lite egendomligt från kommitténs egna utgångspunkter, eftersom det är just sådan "skatteplanering" i dagens system som man vänder sig emot.

B. NACKDELAR FÖR ENSKILDA

Om man säljer en aktie som har gått med stor förlust får man ändå betala skatt på en viss del av försäljningspriset om det finns andra aktier i portföljen som har gått med vinst.

Som exemplet ovan visar är denna synpunkt i hög grad giltig.

2. *De skattskyldiga kan känna sig inlåsta de år de har en särskilt ogynnsam kvot.*
Förslaget förhindrar således en effektiv kapitalallokering.
3. *Förutsebarheten är sämre när totalförlustsärregeln skall tillämpas.*

Inte ens förutsebarhetsargumentet håller alltså.

C. FÖRDELAR FÖR DET ALLMÄNNA

1. Skattekrediterna minskar, det blir omöjligt att ta fram reaförluster och spara reavinsterna.

Som påpekats under A 4 tycker kommittén att det är en fördel för den enskilde att vinstbeskattningen blir lindrigare om latent förlust föreligger. Varför då irritera sig över att någon realiserar en förlust för att eliminera skatten på en samtidig vinst. Om förlusten inte får dras av från något annat än reavinst (så som det är i dagens system) innebär det inte att skatten på t ex arbetsinkomster reduceras. Det är *fel* att betrakta en obetald skatt på en orealiserad vinst som en skattecredit. Synpunkten indikerar att det är den *orealiserade* vinsten som kommittén är ute efter.

2. *Granskningen förenklas avsevärt.*

3. *Kontrollmöjligheterna förbättras.*
4. *Förenklad och därmed billigare hantering för aktier som är VPC-registrerade blir möjlig; de flesta aktier är registrerade.*

Punkterna 2—4 är säkert relevanta. Men även i dagens system borde granskningsmöjligheten kunna förbättras med mer ändamålsenliga blanketter. Punkt 4 avser väl följande egentligen samma sak som punkt 2.

Förmånliga schablonregler för anskaffningskostnader behövs inte.

5. *Förmånligheten är en funktion bl a av skattesatsens höjd. Om skattesatsen för reavinster sänks från ca 70 %, som det i regel är i dag, till 30 % mer än halveras värdet av ett "för högt" skatteavdrag.*
6. *Eventuella tvister om anskaffningskostnader aktualiseras redan i anslutning till anskaffandet och inte långt efteråt vid en försäljning; bättre utredningsmöjligheter.*

I och för sig en riktig synpunkt, men det förutsätter granskning i taxeringsnämnd av värden som inte behöver ha någon betydelse för det aktuella årets taxeringar. Uppmärksamheten på frågan torde inte vara särskilt hög — i synnerhet inte som ambitionerna är att föra in reavinster i systemet för redovisning på Förenklad deklaration. Rättsligt sett fordras att institutet "fastställelsetalan" införs. Detta har åtskilliga gånger diskuterats tidigare men alltid avvisats.

D. NACKDELAR FÖR DET ALLMÄNNA

1. *Krängligare hantering att varje år fastställa värden på de aktier som inte är VPC-registrerade.*

Riktigt (Jfr C. 6.)

2. *Fastställelse måste göras även om inga köp eller försäljningar har gjorts, för att bestämma nästa års kvot; det är lätt att granskningen blir mindre skärpt när inga omedelbara beskattningseksekvenser uppkommer.*

Riktigt (Jfr C. 6.)

3. *Eventuellt störs värdepappershandeln av irrationella hänsyn som t ex att börsvärdena var låga eller höga vid ett årsskifte vilket påverkar den skattepliktiga kvoten för påföljande år; många kommer att sälja när kvoten är hög.*

Störningarna är förvisso inte "eventuella". I själva verket innebär metoden att marknadssystemets viktigaste uppgift — att dirigera kapitalet dit där det gör bäst nytta — sätts ur spel. Som beskrivits ovan kommer premieringen av en god eller "bestraffningen" av en dålig placering att påverkas av värdeutvecklingen av andra innehav.

4. *Skatteeanpassning kan ske i form av växelvis handel med papper som beskattas innanför resp. utanför portföljen; asymmetrin utnyttjas.*

Säkerligen. Eftersom konsekvenserna för många kommer att te sig som fullkomligt orättfärdiga kommer man att fördela aktieinnehav på familjemedlemmar och bulvaner, egna — och kanske andras — aktiebolag o s v. Allt för att förhindra att olika aktieinnehav sammanläggs.

5. *Portföljmetoden passar inte i en kontinuerligt nedåtgående börs eftersom avdrag för reaförluster inte medges förrän portföljen sålts slut; det kan accelerera ett börsras.*

Hur kan en metod med sådana effekter överhuvud taget övervägas?

Som genomgången visar har kommittén själv upptäckt en rad allvarliga nackdelar med portföljmetoden för såväl enskilda, skattemyndigheter som marknaden. De fördelar som föreligger avser egentligen endast myndigheternas gransknings- och kontrollmöjligheter; i och för sig välgrundade och beaktansvärda argument, men det förutsätts att det kontroversiella institutet fastställsetalan införs.

Huruvida det verkligen blir någon förenkling är väl tvivelaktigt. Förutom en huvudregel behövs det två särregler; en för att bestämma gränsen för ingående anskaffningskostnad och en att använda vid avsevärd värdenedgång på aktierna. Vidare behövs det kompletteringsregler för a) förstagångsansvändning, b) slutförsäljning, c) korttidsinnehav, d) strukturrationalisering, e) arv, gåva, bodelning, f) börsregistrering resp. avregistrering av börsaktie. Förmodligen behövs ytterligare ett antal kompletteringsregler, bl a för att förhindra att de skattskyldiga anpassar sig till systemet på ett sätt som kommer att anses otillbörligt.

Det egentliga huvudskälet att införa portföljmetoden synes vara att komma åt beskattning av realiserade vinster, d v s den — som utredarna tycks anse — otillbörliga skattecredit som ligger i att en värdestegring i nuvarande system inte beskattas förrän vid avyttring. Även med den utgångspunkten är det en ovanligt olämplig metod, eftersom det syftet uppnås endast om någon med realiserad värdestegring på sina aktier har andra aktier att sälja. Den som inte säljer dessa beskattas inte för den realiserade värdestegringen. Han fortsätter att åtnjuta sin "skattecredit" i den nya innebörd, som kommittén tycks vilja lägga i det ordet.

Vi har flera färskta exempel på hur oberättigat det är att beskatta realiserade vinster. Ta Fermenta och Consafe t ex. Den som sålde förlustaktier och som samtidigt innehade Fermenta eller Consafe med 5—10-faldiga värdestegringar skulle ha drabbats av kraftig skatt på sina försäljningar om "vinstaktierna" hållit sina kurser året ut. När de sedan rasat skulle en totalförlust på portföljen uppstå som bara skulle varit avdragsgill till 50 %.

Vem vill ha portföljmetoden?

Bankdirektör Niclas Virin är verksam vid Svenska Handelsbanken i Stockholm.